

SIYASAL SİSTEMLER : İRAN İSLAM CUMHURİYETİ

KAYNAK : <http://politikaakademisi.org/2014/12/24/siyasal-sistemler-iran-islam-cumhuriyeti/>

Genel Bilgiler:

İran ya da resmi adıyla İran İslam Cumhuriyeti, Güneybatı Asya'da yer alan ve güneyde Umman (Basra) Körfezi, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrili olan önemli bir ülkedir. İran'ın bu önemi; Ortadoğu, Kafkasya ve Asya topraklarına yayılan jeostratejik bir alanda kurulu olması ve zengin doğal kaynaklarıyla doğrudan alakalıdır. Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Irak, Pakistan, Afganistan ve Türkmenistan ile kara sınırına sahip olan İran'ın başkenti Tahran'dır.[1] Resmi dili Farsça olan ülkenin, resmi dini ise İslamiyet'in Şii mezhebidir. 1.648.195 km²'lik yüzölçümü ile dünyanın en büyük 18. büyük ülkesi olan ülkenin nüfusu 77 milyon dolayındadır.[2] Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi, İslam Konferansı Örgütü ve OPEC üyesi olan İran, 1979 yılındaki İslam Devrimi sonrasında yeni ve teokratik bir siyasal rejime kavuşmuştur. Zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan ülke, yine de Batı'nın uzun yıllar uyguladığı ekonomik yaptırımların da etkisiyle, Dünya Bankası 2013 istatistiklerine göre ekonomik büyüklük açısından (GDP) dünyada kendisine ancak 32. sırada yer bulabilmektedir.[3] Kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla açısından da, 2013 IMF verilerine göre İran'ın durumu 98.lik gibi oldukça aşağıda bir konumdur.[4] UNDP'nin hazırladığı insani gelişmişlik endeksi açısından da, İran'ın durumu 75.lik gibi son derece kötü bir durumdadır.[5]

İran denince üzerinde durulması gereken en önemli hadise ise kuşkusuz Şii'lik'tir. Mesihanik kurtarıcı düşüncesiyle Sünni İslam'dan daha çok Hıristiyanlığa benzeyen Şii İslam inancı, Safevi döneminden başlayarak İran devletinin temel referans noktası olmuştur.[6] Bugün de etnik açıdan oldukça heterojen bir toplumu olan İran'ı birarada tutan en güçlü faktör Şii'lik'tir. Şii'lik ve 12 İmam inancı, devletin resmi doktrini olmasının dışında, toplumda da ülkenin özellikle orta ve kuzey kısımlarında çok güçlüdür. Sünnilik inancıysa ağırlıklı olarak ülkenin kuzeybatısındaki Kürtler ile Pakistan sınırındaki Belucilerde ve Horasan eyaletinde yerleşik Türkmen aşiretlerde yaygındır. 77 milyon civarında tahmin edilen bir nüfusa sahip olan ülke, hem etnik, hem de mezhepsel bakımdan büyük çeşitlilik göstermektedir. Genel nüfusun % 60'ı İrani-Farsi denilebilecek bir etnik karakteristiğe sahiptir.[7] Ülkenin kuzeybatısında, İran Azerbaycan'ı ya da Güney Azerbaycan olarak adlandırılan bölge ve etrafında ise, yoğunlukla ve çok sayıda Azeri Türkleri yaşamaktadır. Azeriler dışında Kaşkaylar, Türkmenler, Beluciler, Bahtiyariler gibi Fars kökenlilerden başka etnik topluluklar da ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturur. Çoğunluğu Sünni olan ve Irak sınırına yakın bölgede yoğun olarak yaşayan Kürtler de, 5 milyona yaklaşan nüfuslarıyla önemli bir etnik topluluktur.

İran haritası

Tarih:

MÖ 4000'lere kadar uzanan tarihiyle dünyadaki en eski sürekli uygarlıklardan birine ev sahipliği yapan İran'ın modern tarihi; 1921 yılında Reza (Rıza) Han Pehlevi'nin, uzun yıllar iktidarda kalan Safevi Hanedanlığı'nın (1502-1736) ardından başa geçmiş Kaçar Hanedanlığı'nın (1794-1925) sonrasında ülkede gücü ele geçirmesiyle başlar.[8] 1921 yılında Başbakan olan ve 1925 yılında kendisini Şah ilan eden Pehlevi, Farsça dışındaki tüm dilleri yasaklayarak, İran'da bir ulus yaratma sürecini uygulamaya geçirmiştir.[9] Aslında İran'ın modernleşmesi ve uluslaşması, 1906 yılında henüz Kaçar Hanedanlığı iktidardayken gerçekleştirilmiş olan Meşrutiyet (anayasal monarşi) devrimine de dayandırılabilir.[10] Nitekim, ülkede halk temsilcilerin yer alacağı bir Meclis'in kurulması gibi önemli siyasi yenilikler, bu devrim sonrasında ilk kez hayata geçirilmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki zengin enerji kaynaklarının farkında olan İngiliz İmparatorluğu'nun kontrolü altında kalan İran'da, modernleşme hareketinin sistemli bir şekilde hayata geçirilmesi ancak Reza Han Pehlevi döneminde mümkün olabilmiştir.

Fakir bir aileden gelen Reza Han, 1921 yılındaki askeri darbe sonrasında, 1925 yılında ülkede kontrolü tam anlamıyla sağlamıştır. Daha çok İngilizlerin ve genel olarak Batı'nın bir emperyalist projesi gibi algılanan bu darbe ve sonrası dönemde, aslında Şah Reza Han ülkenin ulusal çıkarlarını savunmayı başarmış ve İran üzerindeki Sovyet (Rus) ve İngiliz etkisini azaltmıştır. Yine Reza Şah, Türkiye'deki Mustafa Kemal Atatürk deneyimine benzer şekilde ülkede büyük bir modernleşme hareketi başlatmış ve Batılı yaşam tarzını hayata geçirmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen devrimler arasında aristokrasinin gücünün kırılması, bürokrasi reformu, eğitim sisteminin yenilenmesi, konskripsiyon sistemine geçilerek merkezi ordunun güçlendirilmesi, kadınların zorla örtünmesinin önüne geçmek adına okullarda kız çocuklarına başı açık eğitimin zorunlu tutulması ve önemli sektörlerde devlet kontrolünde büyük şirketlerin kurulması gibi yenilikler vardır.[11] Bu dönemin en kalıcı ve önemli etkisi ise; Şah'ın uygulamaya koyduğu ve Farsların İslamiyet öncesindeki geçmişlerine özel bir önem atfedilen "İranlı" milli kimliğin yaratılması olmuştur. Bu sayede 1935'e kadar Pers İmparatorluğu ya da Acemistan gibi isimlerle bilinen ülke, o yıl Rıza Şah'ın uluslararası topluluktan talebiyle "İran" adını kullanmaya başlamıştır.[12] Ancak birçok ülkede olduğu gibi, İran'da da modernleşme deneyiminin demokratikleşmeye katkısı doğrudan değil, daha çok dolaylı olmuştur. Nitekim demokrasiye geçmek için uygun altyapı koşullarının oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde, muhalif siyasetçiler hapsedilmiş, muhalif basın-yayın organları kapatılmış ve genel anlamda otoriter bir yönetim şekli benimsenmiştir.

Reza Han Pehlevi

İkinci Dünya Savaşı döneminde Nazi Almanyası ile olan yakın bağları nedeniyle İngiltere ve Sovyet Rusya'nın hedefi haline gelen Şah Reza Han Pehlevi, ülkesinin bu iki büyük güç tarafından işgal edilmesine engel olamamış ve sonuçta tahtını oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'ye devretmek zorunda kalarak, sürgüne gönderilmiştir.[13] 1941 yılında başa geçen Rıza Pehlevi, ilk iş olarak işgal kuvvetlerinin kısa sürede geri çekilmesi karşılığında onlarla bir antlaşma imzalayarak 1943'te Almanya'ya savaş açmış ve sarsılan Şahlık otoritesini İngiltere desteğiyle ayakta tutmayı başarmıştır.[14] İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş döneminde İngiltere, Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerin etkisi altında kalan ve enerji kaynaklarını büyük ölçüde bu

ülkelerin şirketlerine kullandırmaya zorlanan İran'da, o yıllarda ilk kez İranlılardan çok yabancı devletlere hizmet eden bu düzene yönelik karşıt sesler yükselmiştir. Özellikle o dönemde Başbakanlığa yükselen Muhammed Musaddık'ın, Mart 1951'de Anglo-Persian Oil Company'nin İran'daki mal varlığını millileştirmeye ilişkin bir yasayı meclisten geçirmeyi başarması, İran'daki seküler-milliyetçi hareketi güçlendirmiş ve Pehlevi, Ağustos 1953'te Musaddık'ı Başbakanlıktan uzaklaştırma girişimi boşa çıktıktan sonra İran'dan kaçmak zorunda kalmıştır.[\[15\]](#) Ancak kısa süre sonra güç dengesi, İran'ın komünizme kaymasından korkan Amerika Birleşik Devletleri'nin de müdahalesiyle oğul Şah Pehlevi lehinde değişmiş ve Ajax Operasyonu (TP-Ajax)[\[16\]](#) ile Musaddık tutuklanarak, Rıza Pehlevi yeniden başa geçmiştir.[\[17\]](#)

Rıza Pehlevi

Şah, yeniden iktidara gelince Musaddık'ın millileştirme politikasına son vermiş ve Batı ülkeleriyle (özellikle ABD) ekonomik ve siyasi işbirliğini artırmaya özen göstermiştir. 1955'te İran'ın Bağdat Paketi'ne katılma kararını alan ve 1957'de CIA destekli gizli polis örgütü SAVAK'ı kurduran Şah, 1963 yılında ulemanın gücünü kırmak adına yukarıdan aşağıya "Beyaz Devrim" ya da "Ak Devrim" (White Revolution) adı verilen bir modernleşme reformunu uygulamaya sokmuştur. Toprak reformu, özelleştirmeler, okuryazarlık oranının artırılması ve kadınlara oy hakkı verilmesi gibi önemli yenilikleri içeren Beyaz Devrim, Kum kentinde bulunan Ayetullah Ruhullah Humeyni liderliğindeki Şii uleması tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu nedenle 1963-1964 yıllarında İran'da önemli ayaklanma ve kalkışmalar yaşanmıştır. Bu ayaklanmalar ABD'nin de desteğiyle bastırılınca da, Ayetullah Humeyni bu dönemden başlayarak İran'da Şah karşıtı hareketlerin en önemli ve sembol ismi olarak sivrilmıştır.[\[18\]](#)

Humeyni'nin hızlı yükselişi nedeniyle tedirgin olan Şah Pehlevi, yine de onun idam edilmesinin çok tehlikeli olacağını düşünerek, kendisini Irak'a sürgüne göndermiştir. Ancak Humeyni, Irak'tayken de İran rejimini eleştirmeye devam etmiş ve yazdığı kitaplarla nüfuz alanını gün geçtikçe genişletmiştir. Şah'ın bu muhalefete yanıtı ise, SAVAK aracılığıyla daha fazla güvenlik tedbirleri ve artan petrol fiyatlarının da etkisiyle

İran'ın bölgesel bir güç olabilmesi yönünde attığı stratejik adımlar olmuştur. Ancak 1977'den başlayarak petrol fiyatlarının düşmesi ve ekonominin bozulmaya başlaması, İran'da muhalif hareketleri yeniden güçlendirmiş ve o dönemde başa geçen ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Şah rejimine yönelik eleştirileri de muhalefetin ekmeğine yağ sürmüştür. ABD Başkanı'nın eleştirilerinin de etkisiyle siyasal tutukluları serbest bıraktıran ve İslamcı muhalefete kısmen izin veren Şah Pehlevi, böylelikle müttefiki ABD'nin teşvikiyle kendi sonunu adeta kendisi hazırlamıştır.[\[19\]](#) Bu yıllarda halen Irak'ta olan Ayetullah Humeyni, İran rejiminin "velayet-i fakih" anlayışına ve İslami kurallara uygun olması gerektiğine dair yeni bir vizyon ortaya koymuş ve baskıcı rejimden mutsuz kesimlerin umudu haline gelmiştir. Velayet-i fakih; İran İslam Cumhuriyeti'nin bugünkü siyasi sisteminin de temelinde olan ve Şii inancından kaynaklanarak, kayıp olan 12. İmam yerine Dini Lider'e son söz söyleme hakkını veren bir düzendir.[\[20\]](#) 1978 yılında Abadan'daki Rex Sineması'nda 400 kadar göstericinin öldürülmesiyle patlak veren olaylar, kısa sürede tüm ülkeye yayılmış ve Şah'ın olağanüstü hal ilan etmesi ve SAVAK aracılığıyla halka daha büyük baskılar yaptırması neticesinde muhalefet daha da güçlenmiştir.[\[21\]](#) Olayların büyümesinde korkan Şah Pehlevi, Irak hükümetinden Humeyni'yi Fransa'ya göndermesini talep etmiş ve talebine olumlu yanıt almıştır. Ancak artık zaman Şah'ın aleyhine işlemektedir; zira sadece Şii uleması ve İslamcı-mütedeyyin kesimler değil, laik milliyetçi, liberal ve TUDEH partisi gibi komünist kesimler bile artık Şahlık rejimini savunmamaktadırlar. Nitekim 1978 Aralık ayında olaylar Tahran'a sıçrayınca, Şah Pehlevi Mısır'a kaçmak zorunda kalmış ve başa geçen geçici hükümetin ardından, 1979 Şubat'ında Ayetullah Humeyni Fransa'dan İran'a dönünce, kendisini milyonlarca İranlı havaalanında karşılamış ve böylece İran'da yeni bir dönem başlamıştır.[\[22\]](#)

Ayetullah Humeyni, İran İslam Devrimi sonrasında İran'a dönüyor

Her ne kadar bugünkü haliyle İran İslam Cumhuriyeti, 1979 yılında Humeyni'nin ülkeye dönüşüyle birlikte kurulmuş kabul edilse de (1 Nisan 1979), devrim sonrasında İran'daki rejimin İslami yapıya bürünmesi bir anda olmamıştır. Öncelikle ülkede 2 yıl boyunca komünist ve seküler yaşam yanlısı kesimlere yönelik büyük bir tutuklama ve idam dalgası başlatılmış, bu kesimler iyice ezildikten sonra yeni rejimin gerçek niyetini belli eden yasal

değişimler uygulamaya sokulmuştur.[23] Yine bu dönemde (1979), ABD ile yaşanan “rehine krizi”, İran siyasi tarihinde unutulmazlar arasına girmiş olaylardandır. Aralık 1979’da İran’da yeni teokratik anayasa ve Humeyni’nin ülkenin dini lideri olması onaylanmıştır.[24] Böylelikle yeni rejimin temelleri atılmış, muhalefetin sindirilmesiyle de sosyal hayatta da buna uygun bir düzen hızla inşa edilmiştir. Bu dönemde başa geçen iktisatçı Ebu’l-Hasan Beni Sadr, İran İslam Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Devrim sonrasında İran’ın gittikçe daha radikal bir çizgiye kaydığını gören ABD’nin de teşvikiyle, bu dönemde Irak diktatörü Saddam Hüseyin’in başlattığı Irak-İran Savaşı, 1980’lerde rejimin -savaş koşulları içerisinde ortaya çıkan milliyetçi duyguların da etkisiyle- daha rahat konsolide olmasına yardımcı olmuştur. Her iki tarafın yenilemediği ve 1 milyon Irak ve İranlının ölümüne neden olan bu anlamsız savaş (1980-1988), sadece İran’daki mollaların sistemdeki etkisini arttırmış ve laik muhalefeti daha da güçsüzleştirmiştir.[25]

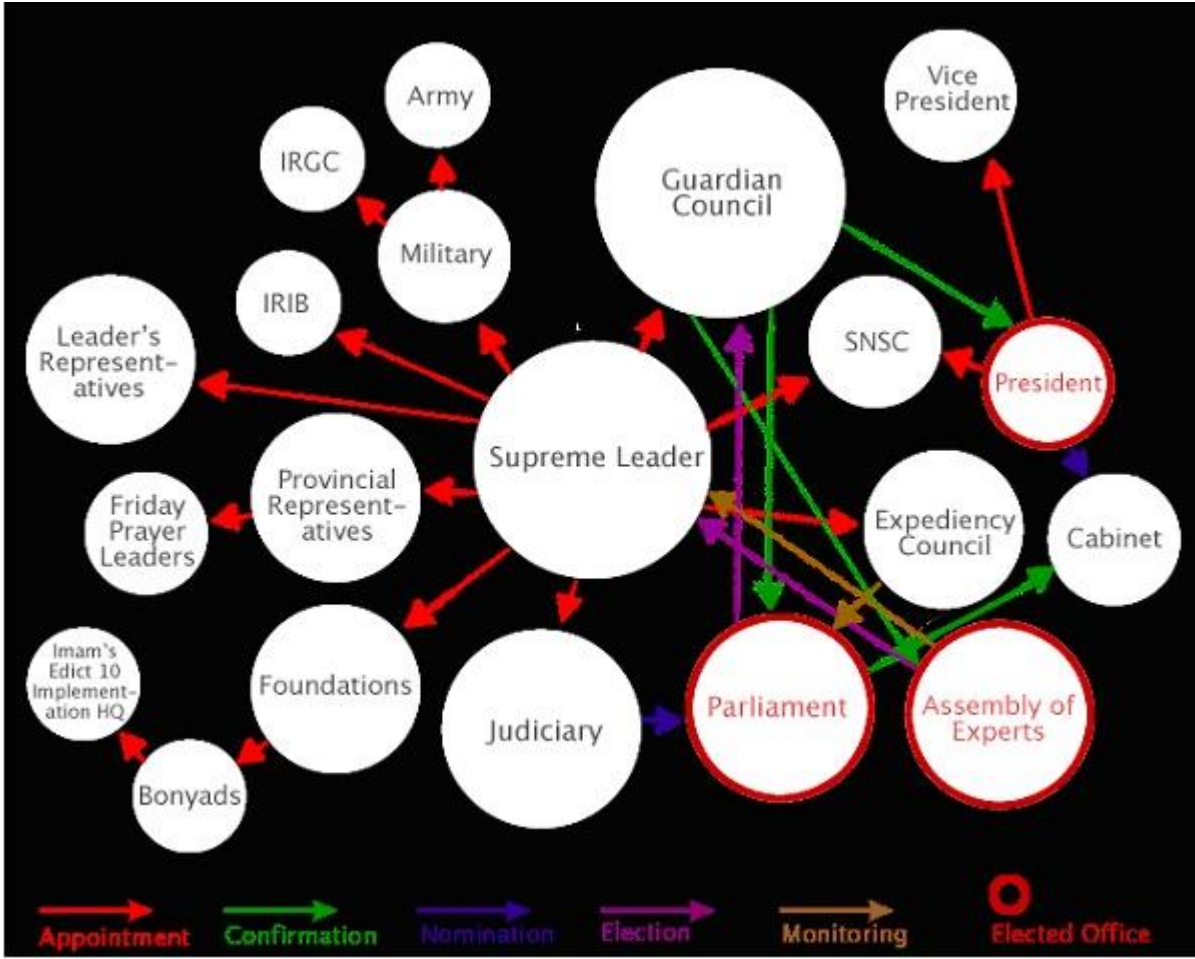
1989 yılında, devrimin ruhani lideri Ayetullah Humeyni’nin ölümünün ardından, yerine yeni Dini Lider olarak Ali Hamaney geçmiş ve İran’da İslami rejimin kök salması devam etmiştir. Muhammed Ali Recai’nin ardından ülkenin 8 yıl süreyle 3. Cumhurbaşkanı olarak da görev yapan Hamaney, bugün hala ülkenin Dini Lider’i konumundadır. Hamaney’in ardından 1990’lı yıllarda İran’da etkili olan isim ise Haşimi Rafsancani olmuştur. Devrimin Şii radikalizmine dayalı olması sebebiyle, İran bu tarihten başlayarak dış politikada da Şiilerin savunucusu şeklinde bir pozisyon almış ve devrimi özellikle Şii coğrafyalarına ihraç etmeye çalışmıştır. Devrimin hızının kesilmesinin ardından, özellikle 1997-2005 yılları arasında görev yapan reformist Muhammed Hatemi gibi liderler döneminde, İran’ın reformlar yoluyla daha modern ve demokratik bir düzene kavuşması yönünde bazı adımlar atılmış, ancak bu adımlar her seferinde Dini Lider’in tepkisi ve karşı ataklarıyla sonuçsuz bırakılmıştır. Nitekim Hatemi sonrasında, ülkenin başına çok radikal bir politikacı olan Mahmud Ahmedinejad geçmiş, ancak geçtiğimiz yıl seçilen Hasan Ruhani döneminde İran yeniden reformist çizgisine döneceğine dair olumlu sinyaller vermeye başlamıştır.[26] Her ne kadar reformistler birçok alanda Batı ile daha iyi ilişkiler kurmak ve halka kısmi özgürlükler sunmak niyetinde olsalar da, İran’da mevcut rejim içerisinde seküler ve demokratik bir düzene geçilebileceğini ummak safıktır.

Siyasi Yapı:

Anayasa:

İran’daki idari yapı, 1979 yılındaki İslam Devrimi sonrasında uygulamaya sokulan teokratik anayasaya dayanmaktadır ve bugüne kadar da büyük ölçüde aynı kalmıştır. Yalnızca ölümünden kısa bir süre önce, 1989 yılında Humeyni’nin isteğiyle anayasada bazı değişiklikler yapılmıştır. Teokratik bir rejim olan İran’da anayasa, Kuran’ı sadece ruhani-dini bir eser olarak değil, temel bir yasal kaynak olarak da görmektedir. Anayasaya göre; “Tüm sivil, cezai, finansal, ekonomik, idari, kültürel, askeri, siyasi ve diğer yasa ve düzenlemeler İslami kriterlere uygun olmalıdır”.[27] Bu anlamda İran, tam olarak teokratik bir rejimdir ve bunun değişmesi reformlar yoluyla mümkün gözükmemektedir. Anayasa, aynı zamanda halk seçimini sınırlandıran otoriter bir

görünümündedir. Nitekim, her ne kadar Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilse de, adayların bu noktaya halkın iradesiyle gelmesi mümkün değildir. Dahası Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin üzerinde her zaman Dini Lider'in otoritesi bulunur. [28]

İran İslam Cumhuriyeti siyasi sisteminin yapısı

Dini Lider:

İran'da siyasi sistemin tepe noktasında "velayet-i fakih" anlayışına uygun olarak Dini Lider vardır. Resmi olarak dünyanın ve insanlığın egemenliği Tanrı'ya ait diye kabul edilse de, onun dünyadaki temsilcisi Dini Lider sanıldığından, son sözü Dini Lider söyler. İran'ın mevcut Dini Lideri Ali Hamaney'dir. 1989'da, ilk Dini Lider Humeyni öldükten sonra göreve gelmiştir. Daha önce (1981-1989 arasında) ise Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Kendisi hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse; baba tarafından Azeridir ve özel hayatında Azerice konuşacak kadar bu bağını yaşatır. İslam'ın tevazu ilkesine karşın, görkemli bir hayat yaşadığı, pahalı zevkleri olduğu ve önemli bir servetin üstünde oturduğu bilinir. Hamaney görevinin başlamasından bugüne kadar 4 farklı Cumhurbaşkanı (Haşimi Rafsancani, Muhammed Hatemi, Mahmud Ahmedinejad ve Hasan Ruhani) ile çalışmıştır. Bir gecede Ayetullah unvanına layık görülerek Dini Lider seçilmesiyle ünlüdür. Hamaney seçilmeden önce, Dini Lider'in taklid mercii olma şartı vardı. Ancak Hamaney'in Dini Lider olabilmesi için, bu şart 1989'da anayasa değişikliği ile kaldırıldı. Dini Lider seçilebilmesi için ayrıca Ayetullah olarak da ilan edildi. Taklid mercii, en yüksek seviyedeki Şii din adamı demektir. Şiiler kendi taklid mercilerinin kim olacağına karar verebilirler, ki seçenekler

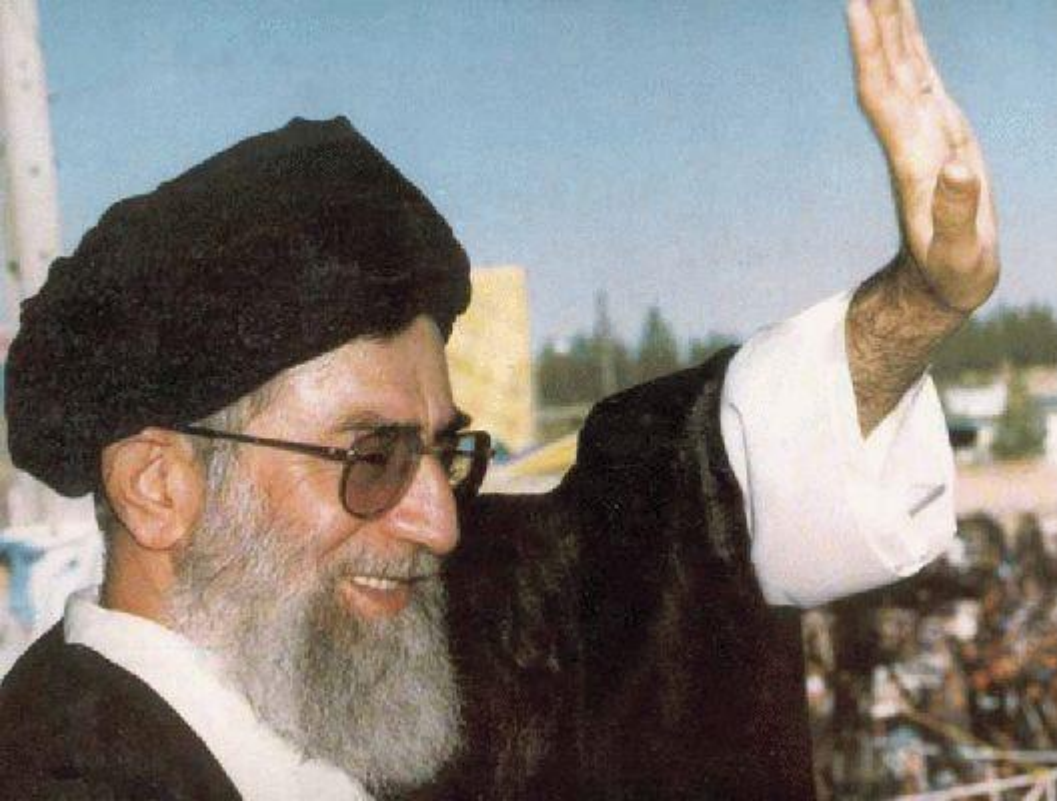
zaten çok kısıtlıdır. Söz konusu din adamı, dini ve toplumsal konularda Şiileri yönlendirme yetkisine sahiptir. Karşılığında, inananların bağışları ile önemli paralar elde edip, toplumda kayda değer bir saygınlık kazanırlar. Bu nedenledir ki, böyle bir kişinin Dini Lider olması öngörülmüştür. Hamaney ise bu aşamaya gelemedi. Büyük resme bakıldığında, onun seçilmesine karar verildi ve taklid mercii şartı kaldırılmış oldu.

Ayetullah Hamaney, Ruhullah Humeyni'nin halefidir. Anlaşılacağı üzere, Ruhullah makamı Ayetullah'tan daha üst bir seviyededir. Bu durum, aynı zamanda bir hiyerarşinin de göstergesidir. Bu hiyerarşi, Şiilik mezhebindeki din adamlarının yetkisini belirleyen bir sistemin parçasıdır. Humeyni yaşarken de, öldükten sonra da daima "İmam Humeyni" olarak anıldı. Oysa İranlılar, Hamaney'e "İmam Hamaney" demezler. Onu bu unvana layık görmezler. Çünkü İmam kelimesi hem dini, hem de siyasi liderlik için kullanılır. Hamaney'in görevine başlamasının üzerinden 24 yıl geçmesine rağmen, İranlılar Hamaney'e verilen sıfatları halen tartışmalı görürler. Humeyni ve Hamaney aynı göreve gelmiş olsalar bile, aralarında karakter ve özgeçmiş anlamında büyük farklar vardır. Belki de en önemli fark şudur ki; Humeyni bir devrim lideridir. Liderlik vasfı, karizması ve bir toplumu hipnotize ederek Şeriat'a yönlendirmesi, Hamaney'de karşılaşmadığımız özelliklerdir.

Dini Lider, seçilen bir kişi olmasına rağmen kamuya karşı sorumlu değildir. Çünkü onu Uzmanlar Konseyi seçer. Her ne kadar Konsey'in bu unvanı geri alma yetkisi olsa da, bu kâğıt üzerinde bir yetkidir ve bir Dini Lider ölene kadar makamında kalır. Dini Lider'in birçok yetkisine karşılık, sadece Tanrı'ya yönelik sorumluluk taşıması, aslında yetki-sorumluluk dengesizliğinin boyutunu gösterir.

İran Anayasası, madde 110'da çok geniş bir biçimde Dini Lider'in yetkilerini listelemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse; Dini Lider, yasama, yürütme ve yargıdan üstündür. İran'da Dini Lider'in ve hatta din adamlarının toplumsal anlamdaki etkinliği şu bakımdan da açıklanabilir: Sünni İslam'da din adamları bir çeşit yol göstericilerdir, Tanrı ve kul arasında kimse yoktur. Oysa Şii İslam'da, Dini Lider zaten Tanrı'nın sözlerini aktarır diye kabul edildiği için, sonsuz bir biat ve itaat geleneği vardır. Dini Lider'in emirleri ve yasakları sorgulanmadan kabul edilir ve uygulanır. Otoritesi bu kadar güçlüdür. Aynı zamanda Silahlı Kuvvetler'in de Başkomutanıdır. İran'da din adamları ülkenin en etkili topluluğunu oluşturur. Her ne kadar fakirin dostu, zenginin düşmanı gibi gösterilseler de, kendileri zaten nüfusun en zengin kesimidir. Din adamları siyasette oldukça aktiftir ve iktidarı belirleyen unsurlardan biridir. Trajikomik bir halde, siyasal ve ekonomik etkinlikleri dini etkinliklerini aşmıştır diyebiliriz. Diğer güçleri bir yana, din adamları yargıda çoğunluğu oluşturur, dolayısıyla davalar ekseriyetle dini açıdan sonuçlanır. Bu da, Şeriat'ın egemenlik göstergelerinden biridir. Fakat İran'daki din adamlarını yekpare ve sabit bir grup olarak nitelendirmek yanlıştır. Zira bazıları daha reformist ve ılımlıyken, bazıları daha muhafazakâr ve hatta radikaldir. Ayrıca konjonktürel gelişmeler de din adamlarının pozisyonlarını değiştirebilir.

Dini Lider Ali Hamaney

Hamaney'in ilginç kararlarına örnek vermek gerekirse; insanların evlerinde köpek sahibi olmalarını yasaklamıştır, çünkü köpeği vb. hayvanları murdar olarak görür. Buna karşın, kök hücre çalışmalarında bilim adamlarına destek veren bir zattır. İran'daki muhalif yayınları, Batı'nın "böl ve yönet" taktiğinin ve kültürel saldırısının bir uzantısı olarak kabul eder. Nükleer silaha karşı olduğunu, ama nükleer enerjiyi desteklediğini söyler. Çünkü bunun, ekonomik ve siyasal bağımsızlık ile teknolojik yeterlilik için gerekli olduğunu savunur. Kendisini sadece Şiilerin değil, bütün Müslümanların lideri ve koruyucusu olarak nitelendirir. Filistin Davası'nda oldukça duyarlıdır.[\[29\]](#)

Cumhurbaşkanı:

İran'da Dini Lider'in ardından yürütmede en yetkili kişi Cumhurbaşkanı'dır. İran Anayasası der ki; "Cumhurbaşkanı halka, Lider'e ve Meclis'e karşı sorumludur". Cumhurbaşkanı, yürütmenin ve Bakanlar Kurulu'nun da başıdır. Bireysel anlamda, Dini Lider'den sonraki en yetkili kişidir. Yine de İran Cumhurbaşkanı'nın yetkileri demokratik ülkelerin Cumhurbaşkanı ile karşılaştırıldığında, resmi olarak da, fiili olarak da daha az kalır. Bunun temel nedeni ise, gerçek iktidarın sahibinin Dini Lider olmasıdır. Bu kapsamda Milani, İran Anayasası çerçevesindeki Cumhurbaşkanı'nın konumunu "benzersiz" olarak yorumlar. Çünkü seçilmiş bir Cumhurbaşkanı'nın görevine başlamak için Dini Lider'in onayına mecbur kaldığı ve Dini Lider'in kararıyla görevine son verilebileceği bu sistemin, dünyada tek olduğunu söyler. İran'da Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini ve sorumluluklarını paylaşan bir Başbakan yoktur. Eskiden İran'ın yönetim yapısında bir Başbakan da yer alırdı, ancak 1989 anayasa değişikliği ile Başbakanlık kaldırıldı ve sistemde Cumhurbaşkanı bir nevi yalnız bırakıldı. Bu değişikliğin nedeni; o zamanki Başbakan (2009'daki Cumhurbaşkanı aday ve Yeşil Hareket'in hapisteki lideri) Mir Hüseyin Musavi ve

tarafklarlarının tasfiye edilmesinin istenmesi olabilir ki, İran bu amaç için bir sistemi değiştirebilecek nitelikte bir ülkedir.

Peki nasıl Cumhurbaşkanı olunur? Bir Cumhurbaşkanı adayı, seçimlere girmeden önce “liyakat” bakımından Anayasayı Koruma Konseyi’nin onayını almak zorundadır. Bu cümle kâğıt üzerinde, bir sürecin formalite adımlarından biri olarak görölse de, perde arkasındaki gerçek bu değildir. Anayasayı Koruma Konseyi aslında adayların liyakatinden çok başka ölçütlere önem verir. Adayın ne kadar dindar olduğu, ailesinde din adamlarının olup olmadığı, rejime ve Dini Lider’e bağlılık derecesi vb. hususlar, liyakatten daha önemlidir ya da Konsey’in liyakatten anladığı budur da denilebilir. Anayasayı Koruma Konseyi, İran’daki en güçlü Konsey’dir. Anayasal yetkileriyle birlikte “Nuh deyip, peygamber dememesi” ile ünlüdür. Eğer Konsey’in istediği kıstas yoksa, bir adayın bu aşamadan geçme şansı da yoktur. “Dini Lider emretse bile adayın şansı hala yok mudur?” diye sorarsanız, bu soruya şöyle yanıt verilebilir: Dini Lider’in ve Koruma Konseyi’nin kararlarının çatışması neredeyse imkânsızdır ki Konsey ve Lider çok benzer bir muhafazakârlık çizgisi üzerinde seyredeler. Adayın seçilmesiyle de mecburi süreçler bitmez. Halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanı, görevine başlamadan önce Dini Lider’in onayını almak zorundadır. Aslına bakılırsa bu onayı almak nispeten kolaydır, çünkü zaten Lider’in onaylamayacağı bir adayın bu aşamaya gelmesi mümkün değildir. Aksi takdirde, Lider daha önceki süreci özgür bırakırsa ve kendi onay sırası geldiğinde adayı reddederse, işte o zaman toplumsal bir itiraz yükselebilir ki bu durum, rejimin devamlılığına karşı bir tehlike oluşturur. Dolayısıyla her adım, üstten çeşitli kontroller yoluyla süregelir. Devlet içindeki bu tedbirli tutum, başka alanlarda da çok yaygındır.

İran Cumhurbaşkanı, halk tarafından 4 yıllık süre için seçilir. Oy çokluğu ile seçilen Cumhurbaşkanı’nın kim olacağı ilk turda belli olmazsa, 2. tura gidilir. Bir kişi üst üste 2 kez Cumhurbaşkanı olabilir, ama 3 kez olamaz. Bu demek değildir ki, 2 kez Cumhurbaşkanı olan birisine bu makam bir daha ölene dek verilmez. Bir Cumhurbaşkanı’nın 3. seçimde olmasa da, daha sonraki seçimlerde adaylığı için resmi bir engel yoktur. Nitekim eski Cumhurbaşkanılarından Rafsancani, yeniden Cumhurbaşkanı seçilmek için aday olmuş, fakat Ahmedinejad’a yenilmiştir.[\[30\]](#) Ülkede geçtiğimiz yıl yapılan son Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ise, reformist olarak adlandırılan, ancak yalnızca İran özelinde reformist olarak kabul edilebilecek olan Hasan Ruhani kazanmıştır.

Anayasayı Koruma Konseyi:

Anayasayı Koruma Konseyi, İran'daki diğer belli başlı Konseyler olan Uzmanlar Konseyi ve Danışma Konseyi'nden daha güçlü ve daha çok yetkiye sahip bir kurumdur. Konsey'in 12 üyesi vardır. Konsey, dini ve hukuki denetimler yaptığı için üyelerin yarısı din adamı, yarısı hukukçudur. 6 üye Dini Lider tarafından ve din adamları arasından atanır, diğer 6 üye ise ve Meclis tarafından ve hukukçular arasından seçilir. Anayasanın 91. maddesine göre; seçilen hukukçuların Müslüman ve hukukun farklı alanlarında uzmanlaşmış olmaları gerekir. 93. maddeye göre ise; eğer Anayasayı Koruma Konseyi var olmazsa, Meclis de hiçbir yasal statüye sahip olmaz. Konsey, Türkiye ile kıyaslandığında Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesi'nin bir çeşit birleşimi gibi görülebilir, ancak Konsey'in Şeriat denetimi bu benzerliği resmi anlamda geçersiz kılar. Konsey'in her zaman muhafazakâr bir kimliği olmuştur. Bu kimlik, Konsey'in yetkileri itibariyle rejimi koruyan bir faktör olarak algılanır.

Anayasayı Koruma Konseyi'nin mevcut başkanı Ahmed Jannati'dir. Kendisi Ayetullah'tır. 1988'den beri görevini yürütmektedir. Koyu ve katı bir muhafazakârlık çizgisi vardır. Önceki Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ı radikal muhafazakârlık ve İran'ın düşmanları konularında etkileyen isimlerden biridir. İslam uğruna ölmek veya öldürmek, Jannati için çok önemlidir. Bu çerçevede idam cezasını, cihat fikrini ve Hizbullah gibi örgütlerin icraatlarını onaylar. Kadınların adaylıklarının her seferinde reddedilmesindeki en büyük rol yine Jannati'ye aittir. Jannati'nin ve Konsey'in düşüncesine göre; bir kadının devleti yöneten pozisyonlardan birine gelmesi ihtimal dahilinde değildir. Bu düşünce, sadece dini muhafazakârlığı kapsamaz; dinin, geleneklerin, komplekslerin ve önyargıların karışımıdır aslında.

İran'da bir Anayasa Mahkemesi yoktur. Bu görevi nispeten Anayasayı Koruma Konseyi icra eder. Meclis'ten geçen kanunların önce Şeriat'a, daha sonra anayasaya uygun olup olmadığına karar verir. Dolayısıyla bir kanunun yürürlüğe girmesi için, Konsey'in onayını alması gerekir. Yani muhafazakârcıca düzenlenmemiş bir kanunun geçmesi çok zordur. Bir devletin gidişatının belirlenmesi için kanunların önemi büyüktür. Bu açıdan düşünüldüğünde, Konsey, ülkenin geleceğine ilişkin olumlu gelişmelerin önünü tıkamış olur ki Meclis'teki reformist vekiller Konsey'in vetoları veya keyfi kararları karşısında çaresiz kalmaktadır. Çünkü kanunlara ilişkin anayasa yorumu ve Şeriat yorumu Konsey'e bağlıdır. Uygunsuzluk yorumu yapılırsa, söz konusu kanun revizyon için geri gönderilir. Yine de bir değişiklik olmazsa, Meclis ve Anayasayı Koruma Konseyi arasındaki anlaşmazlığı çözmek için Danışma Konseyi devreye girer ve bu anlaşmazlığı "rejimin selameti" amacıyla, çoğunlukla muhafazakâr açıdan "çözer", tabii ki son sözün hala Dini Lider'de kalması koşulu ile.

Anayasayı Koruma Konseyi, İran'da katı tutumu ve üyelerin muhafazakâr açıklamaları ile ünlüdür. Şeriat yorumları asla esnek değildir. Özellikle İran'daki kadın-erkek eşitsizliğinin gittikçe artan seviyelerde var olmasının nedenlerinden biri Anayasayı Koruma Konseyi'dir.

Konsey, kadınları (yaşları, giyiniş tarzları, ideolojileri vb. konularda ayırım yapmaksızın) tahrik edici ve günaha sürükleyici olarak görür. Böyle bir zihniyet, kadınların doğuştan kötü algılanmalarına yol açar ki kız bebeklerin öldürülmeleri de bu zihniyetin bir uzantısıdır. Kadınlar, sadece kadın olmaları sebebiyle potansiyel günahkâr olarak kabul edilirler. Çarşafli bir kadından bile tahrik olabilen bir erkek, bir kız bebekten de tahrik olabilir, bir oyuncak bebekten de. Bu durum da, oyuncak bebeklerin İran'da yasaklanmasının, kadınların bisiklet sürememesinin, kamusal alanda ve hatta okullarda kadın-erkeğin aynı ortamda bulunmasının büyük bir sorun gibi görülmesinin, kadınların halen recm ile öldürülmesinin ve kısa bir süre önce önceki Cumhurbaşkanı Ahmedinejad yaşlı bir kadının elini ilkokul öğretmeni diye öptüğü için kriz çıkmasının mantığını anlatıyor. Dolayısıyla buradaki esas sorun kadının varlığı değildir, erkeğin düşünce tarzıdır.

Anayasayı Koruma Konseyi'ne yönelik en önemli eleştirilerden biri, 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra gelmiştir. Konsey, seçim sonuçlarının meşru olduğunu ilan etmiştir. Hâlbuki seçimler şeffaf yapılmamıştır. Birçok kaynak, aslında reformist aday Mir Musavi'nin Cumhurbaşkanı seçildiğini, fakat çoğu oyun yok edilmesi nedeniyle Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı olduğunu iddia etmiştir.

Uzmanlar Konseyi:

Uzmanlar Konseyi, Anayasayı Koruma Konseyi'nden sonra ülkenin en önemli kurumlarından biridir. Anayasal yetkileri ve karar verici mekanizmalardan biri olması, İran'daki önemini ve toplumdaki tartışmalı konumunu derinleştirir. Uzmanlar Konseyi 86 üyeden oluşur. 2011'den beri Başkanlığı Ayetullah Muhammed Rıza Mahdavi Kani yürütmektedir. Konsey'in adından anlaşılacağı üzere, üyeler üst seviyede din adamlarıdır. Din konusunda uzman kabul edilirler. Konsey'in öneminden dolayı, üyelerin niteliğinin Dini Lider ile paralellik göstermesi beklenir. Üyeler, İran vatandaşları tarafından 8 yıllığına seçilir. Seçimden önce adaylar Anayasayı Koruma Konseyi tarafından denetlenir ve hangi adayların seçime gireceği kararlaştırılır. Bu süreçte adayların İslam'a ve rejime bağlılıkları belirleyici olur. Başka bir açıdan düşünürsek; Uzmanlar Konseyi, vatandaşlar ve Dini Lider arasında köprü vazifesi görür. Çünkü seçim anlamında Konsey, iki tarafın ortasında bulunur ki halk Konsey'i, Konsey ise Lider'i seçer.

Uzmanlar Konseyi'nin en önemli fonksiyonları; Dini Lider'i seçmek, gözlemek ve gereken koşullar oluştuğunda Dini Lider'i görevden almaktır. Ancak bu yetkiler her zaman kağıt üstünde kalmaya mahkumdur. Son yetkiden başlarsak, zaten şimdiye kadar iki Dini Lider göreve gelmiştir. İlki olan Humeyni, ölene kadar devam etti. Hamaney'in de öyle olması bekleniyor. Dini Lider'in görevinden alınması maalesef hayal bile edilemiyor. Çünkü Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi kabul edilen Lider'in, hata yapma ihtimali yok sayılıyor. Gözlemek yetkisine değinecek olursak; bu yetki, Lider'in icraatlarını hayranlıkla izlemek olarak gerçeğe intikal eder. Seçmek yetkisinden söz etmek gerekirse; evet bir seçim yapılıyor, fakat bu seçim demokratik bir seçim değil. Dini, siyasi, konjonktürel, vb. pek çok faktör göz önünde bulunduruluyor ve aslında seçimden çok önce bu isim belirlenmiş oluyor.

Meclis (İslami Şura Meclisi):

İran'da yasama faaliyetleri Meclis'e aittir. İran Meclisi, 1979 İslam Devrimi'nden ve devletin kurulmasından sonra, 1980'de çalışmaya başlamış ve hiçbir zaman feshedilmeden bugüne kadar işleyişine devam etmiştir. Meclis'in icraatları Danışma Konseyi tarafından gözlemlenir. Meclis ve Anayasayı Koruma Konseyi arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bu gözlem gereklidir. Fakat söz konusu gözlem objektif bir biçimde değil, rejimin devamlılığı uğruna yapılır. Baktiari, yasama fonksiyonunu üstlenen Meclis'in görevlerini şöyle özetler: Anlaşmaları, olağanüstü halleri, yıllık bütçeyi onaylar ve kanun tekliflerini verir. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı ve bakanlar gerekli koşullar oluştuğunda Meclis tarafından görevlerinden alınabilirler. Meclis'in İngilizce adı "Islamic Consultative Assembly" olarak geçer ki, yetkileri düşünüldüğünde ve Anayasayı Koruma Konseyi gibi güçlü bir kurumla karşılaştırıldığında, İngilizce tanımı gibi Danışma Meclisi konumunda kalır.

İran Meclisi tek kamaralıdır. 290 milletvekili vardır. Milletvekilleri 4 yılda bir yapılan seçimlerle halk tarafından doğrudan seçilir. Resmi olarak, 30 yaşına gelmiş her İran vatandaşı vekillik için aday olabilir, ancak bu süreç çok sancılı geçer. Daha önce bahsettiğim gibi, vekiller adaylık sürecinde Anayasayı Koruma Konseyi tarafından liyakat denetimine tabi tutulurlar. Konsey'in anayasayı veya İslam'ı öne sürerek, adayları reddetme hakkı vardır. Onay alan adaylar seçime girerler ve kazananlar Meclis'te görev yaparlar. Oy verme konusuna değinecek olursak; 2007 yılında oy verme yaşı 15'ten 18'e yükseltildi. Reformist adaylar, bu değişikliğin kendilerine karşı bir adım olduğunu iddia ederler. Genç yaştaki bir kişinin siyasi görüşünü değiştirmek daha kolaydır diye düşünürler ve muhafazakârların oy verme yaşını yükselterek, bunu engellemek istediklerini söylerler.

Şii İran devletinin Meclis kompozisyonundan bahsederken, Sünni topluma da değinmek gerekir. Sünni nüfusun İran'daki durumu Meclis'e de yansır. Sünni mezhebi, İran'da rakip mezhep olarak algılanır. İranlıların Sünni olma ihtimali, Müslüman olmama ihtimallerinden daha tehlikeli görülür. Bu sebepten Sünnilerin eğitimleri, çalışmaları, siyasal ve sosyal temsilleri sorunludur. Tam olarak ne Şii İranlıların haklarına sahip olabilirler, ne de azınlıkların haklarına. Anayasaya göre dini azınlıklara her Meclis döneminde belli sayıda sandalye ayrılmışken, Sünniler resmen azınlık olarak görülmedikleri için, onlara böyle bir kontenjan ayrılmaz. Benzer şekilde Bahaîler de dini azınlık olarak algılanmazlar. Ancak Sünnilere kıyasla Bahaîlere daha sert müdahale edilir. Sapkın olarak kabul görürler, o yüzden bir sürü tedbirle karşılaşırlar. İbadethaneleri kapatılır, kamu görevleri yasaklanır, eğitimde pek çok engele maruz kalırlar, liderleri tutuklanır ve hatta idam edilir. Buna karşılık, İran Anayasası'na göre (Madde 64) Ermenilere, Yahudilere, Zerdüştlere, Süryanilere ve Keldanilere toplam 5 sandalye verilir.[\[31\]](#)

Danışma Konseyi:

Danışma Konseyi, İran'da daha çok idari işlerin çözümlenmesinde devreye giren bir kurumdur. 1989'dan beri Başkanlığını (aynı zamanda eski Cumhurbaşkanı olan) Haşimi Rafsancani yürütmektedir. Başlıca işlevlerinden biri Meclis ve Anayasayı Koruma Konseyi arasında oluşan herhangi bir fikir ayrılığında uzlaştırıcı rol oynamaktır. Tahmin edilebileceği gibi, bu rol Dini Lider'in rıza göstereceği şekilde oynanmaktadır. Diğer önemli işlevi ise Dini Lider'e gerekli konularda danışmanlık yapmaktır. Konsey'in 34 üyesi vardır ve bazı üyeleri Dini Lider seçer. Dolayısıyla Dini Lider ile Konsey arasında ideolojik bağın yanı sıra, göreve getirme-görevden alma ilişkisi de mevcuttur. Söz konusu üyeler ise kendisini atayan Dini Lider'e sonsuz bir itaat içinde görevlerini yerine getirirler. Peki bir taraftan itaat eden üyeler, diğer taraftan Lider'e nasıl danışmanlık yaparlar? Danışmanlıkları aynı ideolojik çerçevede ve aynı muhafazakârlık çizgisi dahilinde, Lider'i bir nevi bilgilendirme halinde gerçekleştirilir.

Anayasayı Koruma Konseyi ve Uzmanlar Konseyi, Danışma Konseyi'nden daha güçlü kurumlardır. Bu üstünlükleri üyelerin görev alanlarına da yansır ki Anayasayı Koruma Konseyi'nin bazı üyelerinin Danışma Konseyi'nde de üye olabildiği, hatta bazı hükümet üyelerinin Danışma Konseyi'nde yer aldığı görülmüştür. Anlaşıldığı üzere, kurumlar arasında böylesine birbirine geçmiş bir yapı vardır. Komplo teorilerinin, paranoyanın ve güvensizliğin had safhada olduğu İran'da, eğer birileri dine ve rejime bağlılığını Lider'e kanıtlayabilmişse, o kişinin birden fazla pozisyona gelmesi daha güvenceli bir yol olarak algılanır. Başka bir deyişle, kalabalık ama kimliğinden şüphe duyulan bir kadro yerine, güvenilir ve az sayıda yetkiliyle çalışmak tercih edilir.

İran'daki çoğu kurum gibi Uzmanlar Konseyi ve Danışma Konseyi de şeffaflık noktasında eleştirilmektedir. Ancak Dini Lider'in izinden gittikleri için bir anlamda dokunulmaz olarak görevlerine devam etmekte. Bu sistemi değiştirmenin tek yolu, İran'da güçlü bir kitlesel hareket gerçekleştirmektedir. 2009'daki eylemler, devrim döneminden sonraki en büyük hareket olmasına rağmen yeterli değildi. Dolayısıyla daha kapsayıcı ve daha güçlü bir "karşı devrim" süreci gerekmektedir.[\[32\]](#)

Yargı Sistemi:

İran'da Dini Lider, sırayla Üst Mahkeme ve Başsavcı'yı atayan Yargı Sistemi Başkanı'nı atar. Sulh ve ceza konuları ile ilgilenen mahkemeleri de içine alan çeşitli tipte mahkemeler ve ulusal güvenlik gibi önemli güvenlik konularına bakan "devrim mahkemeleri" de vardır.[\[33\]](#) Devrim mahkemelerinin kararları kesindir ve temyiz edilemez. Özel Din Adamları Yargılama Mahkemesi, dinle ilgili konulara baktığı gibi, din adamları tarafından işlendiği öne sürülen suçlara da bakar. Normal yargı işleyişinin dışında çalışır ve yalnızca Dini Lider'e karşı sorumludur. Mahkemelerinin kararları kesindir ve temyiz edilemez. Demokrasiden çok uzak bir sistemdir.

İdari Yapı:

İran, idari yapılanmasında 30 eyalete (ostan) bölünmüştür. Eyaletler ise ilçelere, bucaklara ve köylere bölünmüştür. Bu birimler, İçişleri Bakanı tarafından atanan görevlilerce yönetilir. Anayasada her birimin halkın oyuyla seçeceği meclislerinin oluşturulması

öngörülse de, bu hüküm 1999'a kadar uygulanmamıştır. 1999'dan beri bu hüküm işletilmekte ve bölge halkının oylarıyla belediye meclisleri ve Belediye Başkanları seçilmektedir. [34] Nitekim ülkenin önceki Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Tahran Belediye Başkanlığı sonrasında Cumhurbaşkanlığı görevine seçilmiştir.

1. Tahran	17. Kohkiluye ve Buyer Ahmed
2. Kum	18. Buşehr
3. Merkezi	19. Fars
4. Kazvin	20. Hürmüzgan
5. Gilan	21. Sistan ve Belucistan
6. Erdebil	22. Kirman
7. Zencan	23. Yezd
8. Doğu Azerbaycan	24. İsfahan
9. Batı Azerbaycan	25. Semnan
10. Kürdistan	26. Mazenderan
11. Hamedan	27. Gülistan
12. Kirmanşah	28. Kuzey Horasan
13. İlam	29. Razavi Horasan
14. Luristan	30. Güney Horasan
15. Huzistan	31. Elburz
16. Çaharmahal ve Bahtiyari	

İran İdari Yapılanması

Sonuç:

İran İslam Cumhuriyeti, zaman zaman (önceden Muhammed Hatemi, şimdilerde Hasan Ruhani) zaman zaman reformist isimlere şans veren ve içerisinde kimi demokratik uygulamaları barındıran bir rejim olmasına karşın, bu rejimin kendi kendini reforme ederek bir demokrasiye dönüşmesi, yukarıda açıklanan bazı mekanizmaların da etkisiyle imkansızdır. Ancak İran'ın mevcut askeri gücü ve radikal Şiiler üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, bu ülkeye son dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin yaptığı gibi daha olumlu/ılımlı yaklaşmak ve nükleer programın barışçıl amaçlarla sınırlandırılması, Batı ve modernizm karşıtı söyleminin yumuşatılması ve terörizme destek verilmemesi gibi bazı konularda bu ülkeyle uzlaşılarak, karşılığında da bu ülkeye yönelik ekonomik yaptırımları azaltmak doğru bir stratejik tercih olabilir. Zira küreselleşme, zenginleşme ve Batı'ya açılmanın etkisiyle, bu ülkede de ilerleyen yıllarda özellikle genç nesillerden daha ılımlı ve demokrasiyi hedefleyen isimlerin çıkması muhtemeldir. Ancak Türkiye'nin demokratik rejim içerisinde ve dünyaya son derece açık bir halde son yıllarda özgürlükler ve kadın hakları açısından geriye gidişi dikkate alınırsa, bu ihtimalin gerçekleşeceğine dair bir garanti de yoktur. Bu nedenle İran'ın her daim Batı'nın yakın gözetiminde olması muhtemeldir.

Yrd. Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ

KAYNAKLAR

- O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, ss. 369-406. Satın almak için; <http://www.amazon.com/Cases-Comparative-Politics-Third-Patrick/dp/0393933776/>.
- Sinkaya, Bayram (2011), "İran İslam Cumhuriyeti'nde Siyasal Yapı ve Yönetim", içinde Türel Yılmaz & Mehmet Şahin (ed.), *Ortadoğu Siyasetinde İran*, ss. 3-50, Ankara: Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/1512567/%C4%B0ran_%C4%B0slam_Cumhuriyetinde_Siyasal_Yap%C4%B1_ve_Y%C3%B6netim.
- Kamacı, Yüksel (2012), "Çelişkiler Yurdu İran", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/celiskiler-yurdu-iran/>.
- Kamacı, Yüksel (2012) "Dini Lider'in İktidarı", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/dini-liderin-iktidari/>.
- Kamacı, Yüksel (2012), "İran'da Cumhurbaşkanı Olmak", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iranda-cumhurbaskani-olmak/>.
- Kamacı, Yüksel (2012), "İran Uzmanlar Konseyi ile Danışma Konseyi", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iran-uzmanlar-konseyi-ile-danisma-konseyi/>.
- Kamacı, Yüksel (2012), "The Constitution of Iran and Its Effects on the Political Structure", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/the-constitution-of-iran-and-its-effects-on-the-political-structure/>.
- Örmeci, Ozan (2013), "İran'ın Yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iranin-yeni-cumhurbaskani-hasan-ruhani/>.
- "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.
- "İran İslam Devrimi", Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran_%C4%B0slam_Devrimi.
- "Muhammed Rıza Pehlevi", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: [http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed R%C4%B1za_Pehlevi](http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_R%C4%B1za_Pehlevi).

[1] "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[2] "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[3] <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>.

[4] http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_%28nominal%29_per_capita.

[5] http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Human_Development_Index.

[6] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 374.

[7] "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[8] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 374.

[9] "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[10] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 376.

[11] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 377.

[12] "İran", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[13] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 378.

[14] "Muhammed Rıza Pehlevi", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_R%C4%B1za_Pehlevi.

[15] "Muhammed Rıza Pehlevi", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_R%C4%B1za_Pehlevi.

[16] Ajax Operasyonu ya da TP-AJAX (1953), Birleşik Krallık ve ABD tarafından İran'ın demokratik olarak seçilen Başbakanı Muhammed Musaddık'ı devirmek ve Pehlevi ailesini yeniden iktidara getirmek amacıyla düzenlenen örtülü harekâttir. Harekat başarılı olmuş, ancak bu harekattan yıllar sonra ABD Başkanı Barack Obama bu olay nedeniyle İran devletinden özür dilemiştir.

[17] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, ss. 378-379.

[18] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 379.

[19] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 380.

[20] Detaylar için; Yüksel Kamacı (2012), "Çelişkiler Yurdu İran", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/celiskiler-yurdu-iran/>.

[21] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 380.

[22] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 381.

[23] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 381.

[24] "Muhammed Rıza Pehlevi", *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: [http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed R%C4%B1za Pehlevi](http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_R%C4%B1za_Pehlevi).

[25] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 382.

[26] Bakınız; Ozan Örmeci (2013), "İran'ın Yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iranin-yeni-cumhurbaskani-hasan-ruhani/>.

[27] O'Neil, Patrick H. & Field, Karl & Share, Don. 2010. *Cases in Comparative Politics (third edition)*. W. W. Norton & Company, s. 383.

[28] Bu bölümler şu yazıdan alınmıştır; Yüksel Kamacı (2012), "The Constitution of Iran and Its Effects on the Political Structure", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/the-constitution-of-iran-and-its-effects-on-the-political-structure/>.

[29] Bu bölümler şu yazıdan alıntılanmıştır; Yüksel Kamacı (2012) "Dini Lider'in İktidarı", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/dini-liderin-iktidari/>.

[30] Bu bölümler şu yazıdan alınmıştır; Yüksel Kamacı (2012), "İran'da Cumhurbaşkanı Olmak", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iranda-cumhurbaskani-olmak/>.

[31] Bu bölüm şu yazıdan alınmıştır; Yüksel Kamacı (2012), "İran İslam Cumhuriyeti Meclisi", *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iran-islam-cumhuriyeti-meclisi/>.

[32] Bu bölüm şu yazıdan alınmıştır; Yüksel Kamacı (2012), “İran Uzmanlar Konseyi ile Danışma Konseyi”, *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/iran-uzmanlar-konseyi-ile-danisma-konseyi/>.

[33] “İran”, *Vikipedi*, Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>.

[34] Sinkaya, Bayram (2011), “İran İslam Cumhuriyeti’nde Siyasal Yapı ve Yönetim”, içinde Türel Yılmaz & Mehmet Şahin (ed.), *Ortadoğu Siyasetinde İran*, ss. 3-50, Ankara: Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Erişim Tarihi: 24.12.2014, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/1512567/%C4%B0ran_%C4%B0slam_Cumhuriyetinde_Siyasal_Yap%C4%B1_ve_Y%C3%B6netim.

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category istihbarat]

[tags SİYASİ DOSYA, SİYASAL SİSTEMLER, İRAN İSLAM CUMHURİYETİ]